



ԲԱՆՈՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՔԱՂ

(Հերքումն Հորոյի Հանդուկներուն)

◁◦◦

(Շար. տես Բազմավէպ 1924 էջ 289)

ՈՒՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ՄԱՆԿԱԿՈՒՆՈՅ 1830 տ. — (էջ 302) « Իսկ զոգուցն զինչ ասացից... սոսկումն բեմբին, արհաւիրք դատաստանին... անողորմ տանջանք, հնոց վառեալք... որ կան և պահին ի պահանջումն ամենայն մեղաւորաց և արբեցողաց »: Մենք ուզողք էինք. ի պապանձումն: Ուրիշ կերպ չէր կարելի այնքան ահագին և սոսկալի նկարագրի առջև: Ահեղ դատաւորի առջև մեղաւորներն ամօթալից ինչ պատասխան կամ արդարացումն կրնան գտնել, երբ ասելու ըլլան « լերանց թէ անկերուք զմեզ » (Ղուկ. ԻԳ. 30) եթէ ոչ կարկին, համրանան, լեզուին կապուի, պապանձին: Քրիստոս ինքն է խօսողը այն հրաւիրեալի հետ, որ եկեր էր հարսանիք առանց վայելուչ զգեստի. ինչ-

պիսի՝ ահաւոր դէմք առած է Տէրն՝ որ չկրցաւ ճիկ մը հանել. « Ընկեր զիմոր մտեր այսր, և նա պապանձեցաւ: (Մտք. ԽԲ. 12):

Ուրիշ անգամ Տէրն կը սաստէ զիւին. « Պապանձեաց, և ել ի դմանէ »: (Ղուկ. Գ 35): Նոյն իսկ երկրաւոր Թագաւորի առջև Վասակի պէս մարդուն՝ ահէն ամօթէն լեզուն կապուեցաւ. « Պապանձեցաւ և չգտաւ բան ի բերան նորա » (Եղ. Է. 159): Ուստի Հորոյ պէտք է խոստովանի, որ « պարզ և ուղիղ դատողութիւնը կը ցուցնէ » թէ լաւագոյն է՝ պահանջումն փոխելու հարկին՝ նորա տեղը փոխանակել պապանձումն և ոչ երբեք « ի պատուհաս »: Աւացի ԵԹԷ ՀԱՐԿ Է. վասն զի եթէ մանր միտ դրուի, պահանջումն երկու բառի կըրճատումէն (syncope) կազմուած է, այս-

ինքն պահ[իւն] և [Տ]անջումն բառերից և ընդօրինակողն մտքի ցրումից յառաջ եկած է, յետ զբեւու պահին, մեքենաբար զբած է ՊԱՆ և դուրս ձգելով Տ կցեր է ԱՆ-ՋՈՒՄԻՆ, որով եղեր է պան(տ)անջումն սիրուն կոկիկ հայերէն բառ մը և ոչ շատ հեռու զբական իմաստէն և փոքր ի շատէ յարմար տեղւոյն։ Եւ ուրիշ դատողութիւնը կը պահանջէ որ տանջումն լինի. նոյնպէս վերջի դատաստանի և անոր հետեւորդ պատիժներու նկարագրութիւնը և դժոխքի տանջանքներու միտքն և գաղափարը, Ս. Հարցը գրուածներուն մէջ, կախուած է Մատթէոս Աւետարանի գրածէն, որոյ Թելադրողն ինքն Տէրն է և անիդ դատաւորն. «Յայնժամ նստցի յաթոռ փառաց իւրոց... Եւ կացուացէ զօղիսն ընդ աշմէ իւրմէ՝ և գայծիսն ի ձախմէ... Եւ ասասցէ ցայնսով՝ որ ընդ անկէն իցեն. Երթա՛յք յինչն անիծեսալք ի հուրն յախտեանական...» Եւ երթիցեն նոցա ի ՏԱՆՋԱՆՍՍ յաւիտենական» (ԻԵ. 31-46)։

Մանգակունին իւր ճառերու մեծագոյն մասին մէջ կը խօսի վերջին դատաստանի և դժոխքի տանջանքներու վրայ և միշտ Աւետարանի խօսքերով. որով յիշեալ պարբերութեան մէջ «ի պահանջումն» եղած է անպատճառ ի տանջումն։ Արդարեւ անգէն իսկ երկիցս կրկնուած է. «դառն դատաստանն, անողորմ տանջանքն»... «Եւ եթէ մարթ էր ցուցանել յանդիման, աստէն իսկ ի տանջան»։...

Ի հաստատութիւն մեր կարծիքին և ուղղագրութեան՝ յիշենք շատերէն մի քանի օրինակ ևս այլեպալ ճառերէ։

Էջ 12. տ. 29. Ո՛չ որբովք սրբեմք զդառն Թաւրին մեղաց... զոր եթէ աստ ոք ոչ բծիչէ աղօթիւք, պահօք և ողորմութեամբ, անդ անիդ հուրն առաջի կայ... և անգահն արհաւիրք անկերիի տանջանացն ։

Էջ 42. տ. 5. Նկարագրութիւն վերջին դատաստանի. «Այս է անողորմիցն անողորմ դատաստան և տանջանք անկերիկիք, զոր և անողորմ մեծատունն ընկալաւ՝ անիդ հրոյն խորոպումն և զանկերիի տապալկին»։

Էջ 129 տ. 15. Յոգոց հան և ողբա, հեծեա և լաց անդադար, զի Թերես ապրել կարիցես

յահեղ աղէտիցն տանջանաց և յաննշոյլ խաւարէն»։

Էջ 131. տ. 11. «Արդ ան զմտաւ զահեղ զարհաւիրս անգահն աւուրն այնորիկ, և մի ընդդէմ ինչ կամացն Աստուծոյ առնիցես, զորս յետ սոսկալի ատենին այնորիկ մատենացին աղէտիցն տանջանաց»... «ի զուրս հրացան կայծականց հնոցին՝ ուր տանջին և մաշին մարմինք մեղաւորացն ի խորս տարտարոսացն և յաննշոյլ խաւարն ... և զահեղ ողբումն աններելի տանջանացն...»

Էջ 133 տ. 9. «Երկիր ի սոսկալի բեմբէն և յահագին դիմաց դատաւորին... փութա գնա հաշտեցուցանել. զարհուրեա ի չարաչար տանջանացն և յաննշոյլ խաւարն»։

Էջ 138 տ. 19. «Եւ յոր անիդ դատաստանին... Քանի՞ զուրք որդնալիքք սպառնացեալ են և քաղմութիւնք տանջանաց ... ուր են անիդ արհաւիրք և լալ և ողբալ անդադար»։ Եւ յայնժամ պատիցեն զքեզ արհաւիրք սոսկալի անիդ ատենին և երկիւղ տարակուսանաց չարաղէտիցն տանջանաց»։

Էջ 200 տ. 2. «Վասն այդորիկ և հոյր գեհնէին և աղլամուղլքն յաւիտենից և ՏԱՆՋԱՆՍՍ մշտնջնաւորք»։

Եթէ Հորոյ կարողութիւն ունեցած ըլլալ ար այս անդադարձութիւններն ընելու՝ իւր աղիատարոյզ «ի պատահաւ» ի բացաւորութիւնները տալու չէր ստիպուեր. և ողբալի մտապնդեմամբ ևս պարտադրելու («Սրբազրել անպատճառ (ընդդ. մերն է) նոր տպագրութեանց մէջ, եթէ երբեք տեղի ունենան ասկէ վերջ)»։ օ՛, օ՛, կ'երաշխաւորենք «ի պատահաւ» ձեզի՝ որ նման խակամիտ «ուղղագրութեամբ» երբեք տեղի պիտի չունենայ որ և է տպագրութիւնը -

Հորոյի սիգապանծ դատաւճիղը (verdict) միտս ձգեց իմ հայրենակից և սիրելի բարեկամ հանգուցեալ Աշուղ Ճիւանու հետեւեալ տողերը.

• • • • •
«Աշուղ Ճիւանին» կաղ իշով քեարվան է մտել, խնքիւն աչիցիք։

(Էջ 303)։ «Ձի իմաստնոյն և ջուրն միայն բաւական է ի դադարումն ծարաւոյն և ի պէտս խելացն զուարթութեան. քանզի զուարթ են, ասէ, խելք ջրարբաց և ա-

ողղ են մարմինը ուսակերպաց »։ Մենք ուղղած էինք, նկանակերպաց կամ հացակերպաց։ Այսպէս գրելու պատճառն է նախ՝ որ հեղինակս կ'ըսէ, թէ զուարթ են խելը ջուր արբողաց, ուրեմն մարմինն ալ զուարթ պահելու համար հարկաւոր է միայն կենսական հացը։ Եւս Քրիստոս իրեն ետեւէն գնացող ժողովուրդը կերակրեց հացով։ ջուրն ալ անշուշտ պակաս եղած պիտի չըլլայ։ Մանդակունոյ ճառը « Պահոց պնդութեան » վրայ լինելով, քնականարար ի նկատի առած է զխաւորապէս անապատականները, ճգնաւորները, անոնց օրինակով յորդորելու ժողովուրդը պահնցողութեան, արդ Հրաւանց վարքէն յայտնի է անոնք անցուցած կեանքը և սնունդը, որ էին բանջար, ունդեղէնք, պտղեղէնք, քուսական արտփք։ Առ այս՝ փափկակերութենէ զգուշացնելով ժողովուրդը և չգեղխելու համար կը թելադրէ գինիի տեղ՝ ջուր խմել և ՏԱՔ կերակուրներու տեղ՝ ՊԱՂ, որ է ընդեղէնք, որով մարմինը ուղղակիբայց աողղ կ'ըլլան։

Հոս հարկ կը համարիմ կարգել մի քանի օրինակներ թէ ինչո՞ւ համար նախընտրած եմ ուղղակիբայցը (ըսն « նկանակերպաց կամ հացակերպաց ») որ համարմիտ գտած եմ բնագրի ուսակերպոյն։ Նախ բնագրէն.

« Սովին պահոցն պնդութեամբ և երեք մանկունքն ապրեցան ի բորբոքեալ բոցոյն և շիշուցին զմոլութիւն կերակրոցն ցանկութեանց, և սակաւ ինչ ուսպամբ շատացան (էջ 19)։ « Ոմանք ստակաւ ինչ շնորովք ստեղծակալին կամ կերակրէին »։ « Ոմանք խոզարուտ եղբերաւն միայն զտազնապքաղցին դաղարեցուցանէին » (էջ 20)։ « Ոմանք լոկով բանջարով, ամանք յնդով միայն շատացան » էջ 25)։ Դրսէն. « Ունդակերս, զգատաքեալս, պարկեշտակաւս » (Ազաթ.) « Տացեն մեզ ունդա և կերիցուք։ Տայր ունդս շորեցուց մանկանց » (Դան. ա. 12. 16)։

Ընդեղէնները սննդարար են և աողղաբար և պաղ կ'ուտուին, այսինքն ՈՅՄ յորմէ ՈՒԾԱԿԵՐԱՅՆ, Հորոյ չէ հաւնած մեր ուղղագրութեան և կը գրէ. « Ըստ իս (!) պարզապէս պիտի ըլլայ քուսակերպաց, որուն

մէջ կը բովանդակին նաեւ ունդակերպ »։ Հորոյ քանի մ'անգամ կը սխալի. ա. քուսակերպաց բառ չկայ. քոյս արմատէն կերտուած, որ է բուսնունմ, ծնունդն, ծիլ ու ծիլն ու շարժումն կանաչանալն կը նշանակէ. ք. բուսականութեան մէջ « կը բովանդակին » բուսական քաղաղորդիւնը. Règne végétal. — յորում Հորոյ հըրամցուցած « բուսակերպաց » ի « մէջ կը պարունակուին նաեւ խոզերու կերածը. փորձուած է արդեօք, թէ կրնայ մարսել մարդու ստամոքսը. գ. Հորոյ « Իր սահմանափակ խելքով » Ռեակտացի տեղ բառ մը յարմարցուցեր է, առանց ուսումնասիրելու որպէսն այդ բառին, և ի նպաստ իւր « Բուսակերպաց » ինչ չբերելով Մանդակունիէն որ և է փաստ մը։ Մամանափակ միտք մը ինչ կարող է մտնել մատենագրին մտքի, խորը։ Մանդակունին համեմատութեան կը դնէ ՏԱՔ և ՊԱՂ կերակուրներու միոյն Պնասակարութիւնն և միւսի օգտակարութիւնն. ոչ միայն նիւթապէս մարմնոյ աողղութեան համար, այլ առաւել քաղցրական սրբութեան և աողղիւնութեան համար։ Ուստի առ աշխարհասէրս և մարմնասէրս, bons viveurs կ'ըսէ. « Քանզի որ համահամօքն փափկանան, նա և զխորհուրդ ազգի ազգի իմանան... և որովայնք աղբով կերակրոցն փափկացեալք խորհուրդս աղտոյիս բերեն ի վեր հանապազ »։ Իսկ ՊԱՂ կերակուրներու « ուսակերպաց » տուած օգուտներն են « Պարկեշտութեան առաքինութիւն », որ պարաւանդեալ դաղարեցուցանէ զամենայն անդամ մարմնոյն յանդէպ ցանկութեանց և յաղտեղի խորհրդոց, և ստէպ ստէպ հալածէ ի մտացն խորհրդոց զյարձակումն դիւաց՝ որք կամին պղտորել պղծել զսիրտս մաքրեցելոյն »։ Եւ այսպէս կարող էինք երկար շարունակել վկայութիւնները։

Ուստի, ըստ իս, թող ներեն ընթերցողը, բնագիրը փոխելու քնաւ կարելի չկայ, վասն զի եթէ իմաստունն պաղ ջուր խմելով՝ միտքը պայծառ, խելքը զուարթ կը պահէ. « Քանզի զուարթ են խելը ջրաբաց »։ Նոյնպէս Պաղ կերակուրները՝ կե-

րողներու ստամոքսը թեթև և մարմինն առողջ կը պահեն. Ուոդշ միտք, յողջ իրան. mens sana in corpore sano. «Եւ են առողջ մարմինը ոյծ կամ ուծա- կերաց»։ Այս անպաճոյճ սեղանի օրինակն տուաւ ինքն Քրիստոս, կերակրելով անա- պատին մէջ հազարաւոր ժողովուրդ, թող զկանայս և զմանկսի, չոր ու ցամաք գա- րեղէն հացով և տառիխով. «Ձի և Տէրն ամենայն արարածոց այսպիսի սեղանովը յազնցուցանէր զժողովուրդն յանապատին, և զգինի ամենեւին ոչ յիշեաց. զի օրինակ ամենայն աշխարհի էր լինելոց ան- զ Քրիստոսի»։

(Էջ 304) ՎԱՄԵ ԶԱՌԵՆԵԼՈՅ ՍԵՐ ԲԱՐԵ- ԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴ ԹԵՆԱՄԻՍՆ ԱՍՏՈՒԽՈՅ. «Որ զհրաման Հոգւոյն և զպատուիրանն Աստուծոյ արհամարհեն և զի անսուրբ վարիւք և... պղծեաց և կոբոյս զսուրբ աւագանին զսրբութիւնն... և կամ պղծեցաւ ընդ անօրէնս շնութեամբ, աղտեղեալ, և կամ վագիր և զարշելի անկողնեաց ամուսնութիւն կտակելով զօրէն խոգի ընդ ցեիս և ընդ տիղմ թաւալեալ, այնպիսին եթէ եղբայր իսկ իցէ և կամ քոյր և այլն... նզովեացի և մերժեացի ի սիրոյն... փոխանակ զի դարձաւ յետս ի Քրիստոսէ»։ ... — Մենք կտակելով ուղ- դած էինք կատարելով, բայց տարակու- սական կերպով, քանզի «կտակել» բառի նշանակութիւնն շատ անորոշ է. տեղէն դատելով կը նշանակէ անօրէն շաղաշա- րութիւն, պղծութիւն։ Մինչ ըստ զբական լեզուին՝ պէտք էր ասել ամուսնոյն կա- պել, կատարել, հաստել և այլն. վասն զի արդէն նախընթացապէս այդ տիպի ամուս- նութեան յարմար ածականները կու տայ «զուգիր և զարշելի», անոր համար ոչ սուրբ է և ոչ պատուական է այդ անկո- դինն, այլ երկու մեղսակիցներն՝ «զօրէն խոգի ընդ ցեիս և ընդ տիղմ թաւալեալ»։ Հետեապէս արժանի է, զի «նզովեացի և մերժեացի... փոխանակ զի դարձաւ յետս ի Քրիստոսէ, և եթուք յաւագանն և հա- ւատաց անօրէն խարէութեան սատանայի»։

(էջ. 143)։ Վիճելի պարբերութիւնը մենք կարդացած ենք. «Եւ կամ զագիր և զար- շելի անկողնեաց ամուսնութիւն կտակելով՝ (բութ կամ ստորակէտ) զօրէն խոգի ընդ ցեիս և ընդ տիղմ թաւալեալ»։

Մեր մատենադարանի մի այլ նօտր ձեռա- գիր, թ. 85, նոյն տեղը ունի այլ տարբերակը, աւելի հասկանալի համարակ ընթերցողին. «Եւ կամ զօրծեալ է ընդ ամուսնոյ իւրոյ չար և անօրէն գործ. (միջակէտ) իբրեւ զխոգ ընդ տիղմ թաւալեալ»։

Յառաջ քան զՄանգակունին՝ Ս. Պօղոս կը գրէ. «Սուրբ է անկողինն, պատուա- կան է ամուսնութիւնն, բայց զշուն և զպոռնիկս դատի Աստուած» (Եբր. ԺԳ. 4). վասն զի շնութիւն և պոռնկութիւն աղբ և տիղմ համարուած է, յորում խոգի պէս կը թաւալին մեղանշողներն. զոր եթէ լուսնաս մաքրես՝ դարձեալ ընդ գայո և ընդ տիղմ կը թաւալի բնածին բերմամբ։ Ուստի իրաւամբ կը գրէ նաև Ս. Պետրոս (կա- թող. Բ. Թիղթ. Հ. 22). ամուսնական ան- կողինը պղծողներուն. «Եկեալ ի դէպ նոցա ճշմարիտ առական զգոնութեան, եթէ շուն դառնայ անդրէն ի փսխած իւր, և ԽՈՁ ԼՈՒԱՅԵԱԼ՝ ԸՆԴ ՏԻՂՄ ԹԱՒԱԼԵԱԼ»։ Մինչդեռ Հորոյ, ինչպէս միշտ, բնագիրը չհասկանալով ու կիտաղրութիւնը փոխե- լով՝ տարօրինակ իմաստ մը կը հանէ այս- պէս. «Ամուսնութիւն կտակելով զօրէն խոգի՝ (բութ կամ ստորակէտ) ընդ ցեիս և ընդ տիղմ թաւալեալ»։ Եւ սիգապանծ ոճով մը կը գրէ. «Ըստ իս (!) շատ հան- դիսաւոր իմաստ ունի այդ բառը խոգի մը ընթացքը որակելու համար»։ Իս սակայն բանական մարդուն անհասկանալի կը ֆիայ թէ ինչ տեսակ խոգ է, որ ընդունակ է ամուսնական անկողինն մտնել, որու «հան- դիսաւոր իմաստը» միայն Հորոյ կը հաս- կանայ։ Մենք մեր տգիտութիւնը հրապա- րակաւ կը խոստովանենք, յաղթուած հա- մարելով Հորոյի ամենիմաստ գիտութենէն «խոգի մը ընթացքը որակելուն մէջ»։

վերջարան. — Մենք մեր Ուղղադրու թեանց նախարանի մէջ գրած էինք. «Թեւեւ եւս նախնեաց ամէն մի ընթերցող ուզէ նախնի մատենագրին հետ իր աչքին առջև այս ուղղադրութիւններն ալ ունենալ, զանոնք բնագրին հետ կարդալու, քննադատելու և նորանոր անդրադարձութիւններ ընելու համար, Այս պարագային՝ պիտի ամբողջացնէ նա մեր գործը»... Ինչպէս արդեամբք ցոյց կու տան գրեյդիկա վերջին յաւելուած թղթակցութիւնները, որոնք քննական պայքարէն դուրս՝ աւելի քան մը չեն ստեր: Սակայն Հորոյի ոճն յայտնի եղաւ իւր դրած վերնագրերէն. «Իրական կապիւմարտ, Գրական հանելուկներ», որոնք զմեզ գրական և գիտական պատշաճութենէն երբեմն ակամայ զարտուղել ստիպեցին. որք եթէ առ ժամն կոփամարտիլը տրամեցուցին, սակայն խրատն յուսանք ապագային օգտակար ըլլայ: Իսկ մենք ներկայ պայքարի մէջ հասու լինելով Հորոյի «քննադատելու և նորանոր անդրադարձութիւններ ընելու» անընդունակութեան, իրեն հետ ընդ միշտ կը դադարեցնենք, մեր «Մատենագրական հասկարադ»ներու շարունակութիւնը:

Հ. Գ. ՆԱՀԱՊԵՏԻԱՆ

Յ. Գ. — Հորոյ մեր Ուղղադրութեանց հետ վերջացրեալով իւր խմբանքները և ուրիշ բան չունենալով գրեալ կարգացիւնք որ կը յայտարարէ «Ժող. Ձայն» Զ. Տ. 1844 թիւի մէջ, թէ կը դադարեցնէ իւր գրական պայքարը Մեծիք. շարքերու հետ:

Յիւրաքանչէր Հորոյի միայն այս վերջին մտածութիւնն է գովականը:

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՄԸ

Անգղիոյ մէջ տեղի ունեցեր է անթել հեռաձայնով տարօրինակ նուագահանդէս մը, յորում երգիչներն եղած են կենդանիներ: Ամենէն առաջ լսուած են էշերը, յետոյ — պահ մը զանազան տեսակ թռչուններու երգերէն վերջ — կարգ եկեր է բորենիներու: Նուագահանդէսն աւարտեց է փոկերու quartetto-ով մը:

Քիչ ատենէն եւրոպացի աւաթափողի պիտի կարենան նոյն միջոցով լսել նաև Նիակարայի չրվէթի զանաւորման մոնշիւնը:

Ս. ԱՄԵՆԱՓՐԿՉԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ ԳՐԶԱԳԻՐ N^o. 36

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

□ ◻ ◻

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ԳՐԶԱԳՐԻ. — Մեծաբաժնի 34, 24. հոտտ. 10 հարկերորդամեդր. կազմ՝ տախտակեայ, կաշէպատ, խորաւ նագարդ. Եւրո՝ ընտիր մագաղաթ, բերք՝ 406 (812 էջ). գրութիւն՝ խոշոր երկաթագիր, երկսիւն. նկարներ՝ էջ 1-13 գուռ նագեղ նկարներ Գրիստոսի մարդեղութեան և այլն. այնուհետև մի քանի խորաններ. մեյրան՝ սև. Աւետարանների սկզբնաւորութիւնը մանրանկար գլխատառեր, և մի քանի տող ոսկեգօծ երկաթագիր, Լուսանցքներում՝ մանրանկար զարդեր, թուղաններ և չորս աւետարանիչների նկարներ:

Գրչագիրը շատ լաւ է պահպանւած, բայց կերքներէց ցեցը կերել է:

124րդ թերթի երկրորդ երեսի վրայ (էջ 248) նկարւած է Մարկոս աւետարանիչը (ամբողջ երեսի կէս մասը), իսկ ներքեւը, երկրորդ կիսում՝ մի Հայ իշխանի և իւր տիկնոջ նկարը, որ անկասակա՞ Պաւտոն բանաւոր և իւր Տղայ տիկինը կը ներկայացնէ. թէև երկու նկարները բաժանող մէջ տեղի կարմիր շրջագծի վրայ սև մնշանով գրւած է բողոքագիր «զիսաբապետն և զխոսուկանն ստացող աւետարանիս յիշեալից», սակայն յիշեալ կարապետը Աւետարանի երկրորդ ստացողն է հայոց չմ (770) թիւն, ինչպէս կ'երևայ 14-րդ թերթի յիշատակարանից:

Աւետարանս գրւած է 1126 — 685 (== 1236) թիւն, ոմն Իգնատիոսի ձեռքով:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՄԱՆ (403 թերթից է սկսում)

«Փառք Ամենասուրբ երրորդութեանն, Հաւր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ որ զաւարացոյց զտկարս Իշխատիւս աւարտել զսա: Ամէն»:

1. Խոշոր երկաթագիր.